

Seksuele opvoeding op school

Maak er (g)een punt van!

Een kind dat grote fallussen tekent, zijn piemel laat zien, of vraagt hoe homo's vrijen. Als leerkracht krijg je soms te maken met de seksuele ontwikkeling van kinderen. Dit vraagt om heel praktische handvatten voor pedagogische begeleiding. Hoe geef je als leerkracht en als school vorm aan seksuele opvoeding?

Channah Zwiép

(www.kind-enzo.nl) is gespecialiseerd in seksuele opvoeding van jonge kinderen. Zij ontwikkelt trainingen en ouderavonden en is als docent verbonden aan de Universiteit van Amsterdam

Toen ik enkele jaren geleden een ouderavond op de basisschool van mijn dochter bijwoonde, vroeg de leerkracht onze mening over seksuele voorlichting op school. Ruim driekwart van de aanwezige ouders reageerde ontsteld dat hun kind daaraan 'nog helemaal niet toe was'. Het initiatief van de leerkracht van groep 8 stierf hiermee een zachte dood. Seksuele voorlichting en vorming – of breder: seksuele opvoeding – ligt op zijn zachtst gezegd gevoelig bij ouders. Dit maakte het tot vorig jaar voor scholen lastig om hieraan vorm te geven. Sinds januari 2013 zijn de thema's relationele en seksuele vorming echter verplicht opgenomen in het curriculum (kerndoel 38) van basisscholen. Dit ging niet zonder slag of stoot. Zo leidde het afgelopen najaar nog tot commotie rondom het Schooltv-programma Dokter Corrie (www.schooltv.nl/weekjournaal/3960153/dokter-corrie), waarbij een collectief van veronturste ouders zelfs een online petitie tegen het programma startte (www.stopdoktercorrie.nl).

Seksuele gezondheid

De onrust bij ouders strookt niet met de realiteit. Kinderen hebben vanaf de geboorte een seksuele ontwikkeling. Zij zijn nieuwsgierig naar seksualiteit in brede zin en verkennen bijvoorbeeld hun eigen lichaam en dat van anderen. Ook ontdekken zij seksualiteit door vragen te stellen en via seksueel getint gedrag. Volwassenen die met kinderen werken, merken regelmatig op dat zij seksualiteit verkennen via spelletjes als 'jongens zoenen', elkaars broek naar beneden trekken of 'wiebelen' op het klimrek (De Graaf, 2013; Schilperoord, 2010; Zwiép, 2008).

De seksuele ontwikkeling is van belang voor later. Kinderen leren zo seksualiteit een plek te geven in hun leven. Met name positieve ervaringen dragen bij aan een seksuele gezondheid. Dit betekent dat iemand fysiek, mentaal en emotioneel seksualiteit op een prettige manier kan beleven (World Health Organisation, 2002). Hiervoor is het noodzakelijk dat iemand weet hoe zijn lichaam werkt, zijn behoeftes en verlangens kent (en die van een eventuele partner), deze respecteert en op een positieve manier kan genieten van seksualiteit. Kinderen moeten binnen hun seksuele ontwikkeling kennis en vaardigheden opdoen, zoals leren een eigen mening te vormen en wensen en grenzen te leren herkennen en stellen. De seksuele ontwikkeling maakt deel uit van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Kinderen leren het best door gewoon 'mee te draaien' in een groep. Volwassenen kunnen kinderen hierbij ondersteunen.

Een seksuele ontwikkeling vraagt dan ook om seksuele opvoeding. Dit is in eerste instantie de taak van ouders. Veel ouders stellen de seksuele opvoeding echter uit (De Graaf, 2013; Zwiép, 2008). Ook de school heeft de verplichting bij te dragen aan de seksuele gezondheid.

Seksuele opvoeding

Sinds 2012 is *Relationele en Seksuele vorming* (R&S) opgenomen in het curriculum van het basisonderwijs in kerndoel 38. Het doel van de

Nationale Beeldbank

invoering is dat kinderen leren respectvol met zichzelf en elkaar om te gaan, ook met verschillen. Hiermee worden weerbaarheid, veiligheid en acceptatie van seksuele diversiteit bevordert (OCW, 2012). Relationele en seksuele (R&S) vorming gaat over kennisoverdracht op het gebied van het lichaam en voortplanting, maar ook over vriendschap, liefde, relaties en omgangsregels.

Dit is breed samen te vatten als *seksuele opvoeding*. Seksuele opvoeding houdt in dat je seksueel getint gedrag van kinderen bespreekt, afspraken hierover maakt en kinderen daarnaast eventueel corrigeert waar dit nodig is (Zwiep, 2012). Door de seksuele ontwikkeling te begeleiden, leren kinderen 'al doende' van hun ervaringen. Seksuele opvoeding gaat in principe de gehele dag door en gaat ook over (bewuste en onbewuste) boodschappen die je zelf meegeeft als opvoeder. Seksuele opvoeding is daarnaast noodzakelijk, omdat het opvoeders dwingt 'normaal' (oftewel: vaker voorkomend) seksueel getint gedrag van kinderen te begeleiden in plaats van te problematiseren. Kinderen kunnen hierdoor op veilige wijze leren van hun verken-

ningstocht. Bovendien voorkomt het dat seksueel getint gedrag dat hoort bij de ontwikkeling, tot vervelende incidenten leidt, met nadelige gevolgen voor alle kinderen in een groep.

Visie

Seksuele opvoeding op school vraagt om een visie op schoolniveau, een werkwijze op leerkrachtniveau en om structurele inbedding (implementatie) van die werkwijze, onder andere door ouders te informeren. Seksuele opvoeding hoort daarom thuis in het schoolplan (RutgersVVPF, 2012; Zwiep, 2012).

Een pedagogische visie in een schoolplan biedt heldere uitgangspunten, pedagogische randvoorwaarden en een houvast voor een eenduidige werkwijze van een team. Dit draagt ertoe bij dat seksualiteit bovendien transparant en bespreekbaar wordt en ook ouders een helder kader biedt. De praktische uitvoerbaarheid van het pedagogisch beleid rond seksualiteit is overigens een eerste vereiste. Het is daarom zinvol te onderzoeken of er voldoende draagvlak is voor de visie op seksuele opvoeding bij het team. Ook ouders hierbij betrekken is zinvol, bijvoor-

Kinderen leren het best door gewoon 'mee te draaien' in een groep

beeld door hun ideeën over seksuele opvoeding te inventariseren aan de hand van een eenvoudige enquête.

In het schoolwerkplan kan de school vastleggen welke vaardigheden kinderen op welke leeftijd moeten opdoen tijdens hun seksuele ontwikkeling, wat de school hierin gaat bieden en wat dit vraagt van de leerkracht. De school moet bijvoorbeeld een veilige omgeving bieden aan kinderen. Ook kinderen die (nog) minder gemakkelijk voor zichzelf kunnen opkomen, moeten zich prettig voelen binnen de school. Dit betekent dat kinderen altijd bij een leerkracht terecht moeten kunnen, bijvoorbeeld als ze moeite hebben met een bepaalde situatie of

merken dat een regel wordt overtreden. Vervolgens moet in een schoolplan een werkwijze voor op de werkvloer beschreven worden. Zorg hierbij voor heel praktische handvaten. Beschrijf bijvoorbeeld hoe leerkrachten kinderen concreet kunnen begeleiden bij seksueel getint gedrag van kinderen. Dit 'bijsturen' of corrigeren is soms nodig als bij seksueel spel de regels die in de groep gelden worden overtreden. Het kan hierbij ook gaan om het bereiken van een persoonlijke grens van de leerkracht zelf. Zo vinden veel professionals het onprettig als een kind de leerkracht in het voorbijgaan 'vriendschappelijk' op de billen slaat (Zwiep, 2008). Seksueel getint gedrag begeleiden kan heel goed vanuit de autoritatieve opvoedingsstijl. Daarin is open communicatie een belangrijk element. De leerkracht kan (ongewenst) gedrag bijsturen, door dit gedrag benoemen, te bespreken en eventueel te corrigeren met een zogenaamde 'ik-boodschap' (Zwiep, 2012). Een ik-boodschap geeft een persoonlijke norm weer en maakt duidelijk welk gedrag van een kind verwacht. Kinderen leren hiervan dat niet hun persoon, maar slechts hun gedrag wordt afgekeurd.

In de praktijk:

Seksuele opvoeding en Relationele & Seksuele vorming in de school:

- Ontwikkel een visie op seksuele opvoeding (randvoorwaarden en afspraken)
- Werk de visie uit in het schoolplan
- Zorg voor een praktische en eenduidige werkwijze
- Zorg voor voldoende kennis en vaardigheden van teamleden
- Houd rekening met verschillende meningen
- Informeer ouders over seksuele opvoeding op school

Voorbeeld van een ik-boodschap

Dennis zit met zijn hand in zijn onderbroek dromerig voor zich uit te kijken. De leerkracht wil dat hij nog even aan het werk gaat en zegt: 'Ik

Nationale Beeldbank

Zorg voor een veilige omgeving waarin kinderen vragen durven te stellen

zie dat je het prettig vindt om met je hand in je broek te zitten. Weet je nog dat we laatst hebben afgesproken dat het niet tijdens de les kan? Ik wil graag dat je je hand uit je broek haalt en je sommen maakt. Over een kwartiertje gaan we buiten spelen.

Als laatste is het van belang in een schoolplan te beschrijven wat de belangrijkste afspraken in school zijn. Deze sluiten meestal aan op de algehele visie om kinderen een veilig en prettig pedagogisch klimaat te bieden: jezelf en anderen respecteren, elkaar niet dwingen, elkaar geen pijn doen en geen gevaarlijke dingen doen bij jezelf en anderen.

Vaardigheden

Om seksuele opvoeding op school vorm te geven is het daarnaast van belang dat het team over een aantal competenties beschikt zoals: kunnen inschatten wat leeftijdsadequaat seksueel gedrag van kinderen is, professioneel kunnen omgaan met eigen opvattingen over seksualiteit en diversiteit, kunnen zorgen voor een positief en veilig leefklimaat in de school/klas, goed kunnen communiceren over seksualiteit met collega's en kinderen en met ouders. Deze vaardigheden zijn door iedereen goed aan te leren (Timmermans, 2009). Allereerst is kennis over de seksuele ontwikkeling van belang om seksueel getint gedrag en/of vragen over seksualiteit te herkennen en niet te snel te problematiseren. Hierdoor kun je als leerkracht ook beter anticiperen op begeleiding, waarbij je aansluit op de leeftijd, sekse en diversiteit in de groep. Seksuele opvoeding vraagt daarnaast om een professionele houding, bijvoorbeeld openheid over en vertrouwdsheid met het onderwerp. Dit is belangrijk in de communicatie met de kinderen, maar ook tegenover ouders die vragen hebben over seksualiteit op school. Daarnaast moet de leerkracht een open en respectvolle sfeer kunnen scheppen in de klas. Zonder bijvoorbeeld uitgelachen te worden. Creëer die sfeer door zelf het voorbeeld te geven en respectvol om te gaan met de kinderen. Geef daarnaast uitleg die aansluit bij de leeftijd van kinderen. Houd de strekking van de informatie positief: seksualiteit hoort bij het leven en iedereen geeft hieraan een eigen invulling.

Zorg dat je als leerkracht voorbereid bent op de seksuele ontwikkeling. Bedenk vooraf hoe je op gedrag reageert en vragen van kinderen over seksualiteit beantwoordt. Seksualiteit roept heel verschillende meningen op. Het is belangrijk die als team met elkaar te bespreken. Zo kun je het best één lijn uitdragen tegenover kinderen en hun ouders.

Afstemming

Seksuele opvoeding op school implementeren betekent dat ook ouders goed geïnformeerd moeten worden over de visie op seksuele opvoeding. Dat kan bijvoorbeeld tijdens een ouderavond. Veel ouders vinden seksuele opvoeding lastig en missen kennis over de seksuele ontwikkeling (Roos, 2013; Zwiép, 2008). Een informatieavond kan uitkomst bieden.

Hier kunnen ouders bovendien onderling ervaringen delen over de seksuele opvoeding. Het voorkomt dat ouders seksueel gedrag van kinderen problematiseren. De school kan uitleggen dat verschillen van mening daarover vanzelfsprekend en bespreekbaar zijn. Zo kan het beleid zijn dat de school rekening houdt met individuele verschillen vanuit religieuze grondslag.

Seksuele opvoeding op school hoort erbij. Idealiter zou de seksuele ontwikkeling dan ook een vanzelfsprekend, 'alledaags' onderwerp kunnen zijn tijdens een tienminutengesprek. Waarin een leerkracht bijvoorbeeld vertelt dat een kind zijn best doet met lezen, en ook nieuwsgierig is naar seksualiteit. ●

Aandachtspunten seksuele opvoeding (Zwiép, 2012):

- Wees open en eerlijk en geef positieve informatie
- Stimuleer keuzes van kinderen
- Stel met de kinderen regels op (o.a. geen dwang, pijn of gevaar)

Bespreek en corrigeer indien nodig seksueel getint gedrag van kinderen door:

- Seksueel getint gedrag van een kind te benoemen
- Te vragen of jouw beschrijving van de situatie klopt
- Te vragen of de betrokkenen zich prettig voelen bij het gedrag of spel
- Corrigeren van ongewenst gedrag: 'Ik wil niet dat...'
- Alternatief bieden en afspraken herhalen

LITERA TUUR!

- De Graaf, H. (2013). Seksueel gedrag en seksuele gevoelens van prepuberale kinderen. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 31, 184-194.
- RutgersWPF (2012). *Over seks gesproken. Handleiding seksuele en relationele vorming voor lerarenopleidingen*. Utrecht: RutgersWPF.
- Roos, M. (2013). *Seksueel getint gedrag van Nederlandse jonge kinderen*. Scriptie Pedagogische wetenschappen, Universiteit van Amsterdam.
- Schilperoord, H.W. (2010). *De seksuele opvoeding in het basisonderwijs*. Scriptie Pedagogische wetenschappen, Universiteit van Amsterdam.
- Timmermans, M.C. (2009). *Seksuele vorming en de persoonlijkheid van de leraar*. *Pedagogiek*, 1, 45-59.
- Zwiép, C.S. (2008). *De seksuele opvoeding van jonge kinderen. Ervaringen van moeders en leidsters in de kinderopvang*. Onderzoeksrapport. Amsterdam: Kind&Zo.
- Zwiép, C.S. (2012). *Seksuele ontwikkeling. Methodiek voor pedagogische begeleiding in de kinderopvang en in het basisonderwijs*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.